Kutalmışoğlu Süleymanşâh Ululaması

Hakan İlhan Kurt

Türkiye Devleti kurucusu
Kutalmışoğlu Süleymanşâh'ın
hayatını konu edinir.

ÖTÜKEN

Hakan İlhan Kurt; Afşar boyundan bir babanın ve Menemencioğulları mensûbu bir annenin üçüncü çocuğu olarak 1976 yılında Tarsus'ta doğdu.

2002 yılında Niğde Üniversitesi'nden mezun oldu.

Töre, Kurgan Edebiyat, Siyah-Beyaz Kültür, İnziva, Herfene, Yeni Düşünce, Başarı Edebiyat, Yör-Türk, Temrîn, Şiar ve çeşitli yerel edebiyat dergilerinde birçok şiiri yayınlandı.

2014 yılında 22. Uluslararası Hazar Şiir Akşamları'na resmî olarak davet edildi ve 'Belemir' adlı şiiriyle bu uluslararası edebî etkinlikte kürsü aldı.

Birçok şiiri bestelendi, ses sanatçıları ve müzik grupları tarafından icrâ edildi.

Kamu kuruluşunda memurdur ve Gaziantep'te yaşamaktadır.

Evli ve bir kız, iki erkek olmak üzere üç çocuk sahibidir.

Eserleri: Gülizâr Divânı (Ankara 2013), Köl Tigin Ünlemesi (Ankara 2013)

İçindekiler

1. / 9
Büyük Selçuklu Hâkanı Alp Arslan'ın,
tutsak Berzûm (Berzem) Kütvâli Harezmî Yusuf
ile pusatsız kavgası ve Harezmî Yusuf'un
çizmesinde sakladığı akma hançerle
Büyük Selçuklu Hâkanı Alp Arslan'ı şehit etmesidir:

●

2./ 13
Sultan Alp Arslan'ın şehâdetinden sonra
kengeşin toplanması, Melikşâh'ın tahta çıkması,
Nizam'ül-Mülk'ün Melikşâh ile görüşmesi
ve Kutalmış oğullarının salıverilmesidir:

●

3./ 23
Atsız'ın, Şöklü'nün, Tutuş'un, ve
Kutalmışoğulları'nın pusatlanmaları,
Yeni yurtların fethi için Güney'e
ve Batı'ya doğru kanatlanmalarıdır:

●

4./ 26
Ödüne kıskançlık değen Şöklü'nün,
Alp-İlek ve Devlet ile mektuplaşması,
Kutalmışoğulları'nın Şöklü'ye uyup,
Emîr Atsız ile kutuplaşmasıdır:

●

5./ 32
Kutalmışoğlu Süleymanşâh'ın Halep'i kuşatması,
Mirdasoğlu Nasr'dan haraç alması,
Güneye inerek, tutsak olan kardeşleri için
Uvakoğlu Atsız'a ulak salmasıdır:

●

6./ 38
Kutalmışoğlu Süleymanşâh'ın
öz kardeşi Mansûr ile görüşmesi,
Antakya önlerinde vâli Komnenos'un elçisi ile duruşması
ve Gevale Kalesi için
kale komutanı Makri'yle vuruşmasıdır:

●

7./ 49
Rûm Ordusu Başkomutanı Botaneiates'in
İmparator Dukas'a isyânı;
Süleymanşâh'ın İznik'e yerleşip,
Türkiye Devleti olduğunun beyânıdır:

●

8./ 58
Taht sahibi İmparator Botaneiates'in,
Mansûr'un aklını çelmesi, Melikşâh'ın emriyle Porsuk'un,
Süleymanşâh'ın yardımına gelmesidir:

●

9./ 66
Melissenos'un Süleymanşâh desteğinde,
Tahtta çıkma hayâliyle dolması,
Botaneiates'in İznik'i kuşatması ve
Komnenos'un imparator olmasıdır:

●

10./ 73
Kutalmışoğlu Süleymanşâh'ın,
Ermeni Devleti kuran Philaretos'un karşısına dikilmesi,
Dikilip de Tarsus'u ve Adana'yı fethetmesi,
Philaretos'un Antakya'ya doğru çekilmesidir:

●

11./ 79
Kutalmışoğlu Süleymanşâh'ın
Barsam'ın da işbirliği ile Antakya'nın fethidir.

12./ 90
Kutalmışoğlu Süleymanşâh'ın
Ukâyloğlu Müslim ile olan mücâdelesi
ve Kurzâhil Savaşı'dır:

●

13. / 103
Alp Arslanoğlu Tutuş ile
Kutalmışoğlu Süleymanşâh
arasındaki Aynu Seylem Savaşı'dır:

Kutalmışoğlu Süleymanşâh Sagusu/ 114

●

Bibliyografya / 117

I.

Büyük Selçuklu Hâkanı Alp Arslan'ın, tutsak Berzûm (Berzem) Kütvâli[1] Harezmî Yusuf[2] ile pusatsız kavgası ve Harezmî Yusuf'un çizmesinde sakladığı akma hançerle Büyük Selçuklu Hâkanı Alp Arslan'ı şehit etmesidir:[3]

'İçinde büyüttüğün hırs mı, garez mi Yusuf, Alp Arslan, sözlerinle kahırlandı' dediler.

---

[1] [K ü t v â l] Hintçe kökenli, İlhanlı Ordu Teşkilâtı'nda sıkça kullanılmış bir sözcüktür. Hintçe kota (kale) ve pâla (koruyucu) sözcüklerinin bileşiminden türetilmiştir. (UYAR, M., İlhanlı Ordusu'nda Hiyerarşi: Askerî Yetkililer ve Nitelikleri)

[2] Batı Karahanlı Hâkanı Şems'ül-Mülûk Nasr (Nasr Han) tarafından Berzûm (Berzem) Kalesi'ni, Selçuklu akınlarına karşı korumakla görevlendirilmiş kişidir.

[3] Hâdise ile ilgili dikkâte değer iki rivâyet vardır:
- Ermeni târihçisi Urfalı Mateos'a göre Şems'ül-Mülûk Nasr'a karşı başlatılan Maveraünnehr Seferi sırasında kuşatılan Berzûm Kalesi Kütvâli Harezmî Yusuf, Selçuklu Ordusu karşısında direnmenin gereksizliğine kanaat getirip, Sultan Alp Arslan'ı öldürmeyi planlayarak, teslim olmaya karar verdi. O, bir gece evvel Berzûm Kalesi'nde düzenlediği bir şölenin ardından tutsak alınmasınlar diye eşini ve üç çocuğunu boğazlayıp, Selçuklu kuvvetlerine kaleyi de vererek teslim oldu. Sultan Alp Arslan'ı ululamak üzere huzura getirilen Harezmî Yusuf, sultanın elini ve kaftanını öpmek üzere eğildiği sırada çizmesinde sakladığı hançeriyle sultanı ağır bir biçimde yaraladı. (SEVİM, A., MERÇİL, E., Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilât ve Kültür, s.73.)

'Selçuklu'nun yurdunda tutsak Harezmî Yusuf,

Kimden öğütlendi de emirlendi' dediler;
'Ne cüretle sultana tavırlandı' dediler.

Kurt dediğin Oğuzlar, yiğit olur yeğince;
Manda budu pazıca, aygır döşü eğince...
'Alp Arslan'ın ödüne, kızgın ateş değince

Tutsağın ettiğine sinirlendi' dediler;
'Yelmesinin kolları çemirlendi' dediler.

Alp Arslan sûal etti, obasına bir ağız:
Selçuklu serverini, tanımaz mı şuncağız?
Kılıçlarını çekti, delişmen, koçak, yağız,

- Harezmî Yusuf, Berzûm Kalesi fethedildikten sonra Selçuklu birlikleri tarafından yakalandı ve tutsak edildi. Sultan Alp Arslan'ın iki saray gûlamı tarafından huzuruna getirildi. Sultan Alp Arslan, Harezmî Yusuf'u tehdit edip, korkuttu. Harezmî Yusuf'u tutan iki gûlama, *'dört kazık çakıp, ellerini ve ayaklarını bağlamalarını'* buyurdu. Bunun üzerine Harezmî Yusuf, kazıklara bağlandı. Sultan Alp Arslan, ona yay gerip, ok atacağı sırada Harezmî Yusuf, *'Ey zâlim ve kötü adam! Tutsak, böyle mi öldürülür?'* diye bağırınca Sultan Alp Arslan, *'Onun ellerini ve ayaklarını çözün!'* dedi. Ardından Harezmî Yusuf'a bir ok attı, fakat isâbet ettiremedi. Bunun üzerini yayını ve okunu eline toplayan Sultan, Harezmî Yusuf'a doğru hamle yapmak için yürüyeceği sırada ayağı kürsüye takılıp düştü. Bunu fırsat bilen elleri ve ayakları çözülmüş Harezmî Yusuf, hızla Sultan'ın üzerine atılarak çizmesinde sakladığı hançerle Sultan'ı ağır bir şekilde yaraladı. (SEVİM, A., MERÇİL, E., Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilât ve Kültür, s.73-74.)

'Emrin üzre pusatlar hazırlandı' dediler;
'Yusuf'un kan akağı ıtırlandı' dediler.

Harezmî Yusuf dedi: *Uldurmak*[4] *yakışır mı?*
Pusatsıza pusatlı, saldırmak yakışır mı?
Hâkan sensin, ben tutsak; çıldırmak yakışır mı?

Duyanlar, duyduğuyla *'baturlandı'* dediler;
'Hangi bağrın bağında bağırlandı' dediler.

Alp Arslan dedi: *Çözün! Tutsaklıktan ayırın,*
Elinden, ayağından düğümleri sıyırın!
Baturluk kimde imiş, tüm acuna duyurun!

'Yazı yaban kavgaya sedirlendi' dediler;
'Alınlar kara terle tomurlandı' dediler.

Alp Arslan pusatını çıkarıp yana koydu,
Delişmenler tutsağın düğümlerini soydu.
Harezmî Yusuf'un da istediği şey buydu,

Kocalar göğe bakıp, *'çakırlandı'* dediler;
'Yer, sultan kavgasına bezirlendi' dediler.

Yusuf'un eteğinde kabzası kakma hançer,
Oluk oluk çizilmiş kan ile yakma hançer,
Alp Arslan'ın döşüne ince akma hançer,

[4] [Uldurmak] Çürütmek.

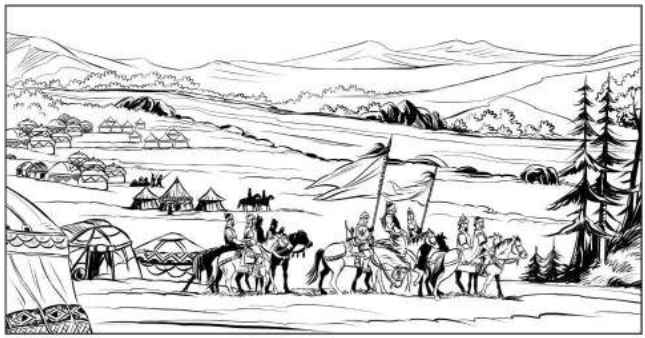
'Pusatsız olan kavga zifirlendi' dediler;
'Harezmî Yusuf nasıl demirlendi' dediler.

Er kişi kavgasında yiğitlik bittiğinde,
Yusuf'un yüzkarası çökünce ettiğinde,
En sâdık çerilerden topuzlar yettiğinde,[5]

'Harezmî'nin namerdi, onurlandı' dediler;
'Konur eşek göçünde çayırlandı' dediler.
Alp Arslan, yarasıyla birkaç gün daha kalmış,
Birkaç günün ardından kara bir salık salmış...
'Kime söz düşer gayrı, soluğu Çalap almış,

Üç gün önce şurada kibirlendi' dediler;
'Kefenlenip, Merv içre kabirlendi' dediler.

[5] Harezmî Yusuf'un Sultan Alp Arslan'ı yaralaması sonucu harekete geçen ferrâşlardan Ermeni Câmî Nişâpûrî adlı ferrâşbaşı, elindeki çekiçle yahut topuzla Harezmî Yusuf'un başına vurarak öldürmüştür. (KÖYMEN, M. A., Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III Cilt Alp Arslan Zamanı, s.99.)

2.

Sultan Alp Arslan'ın şehâdetinden[1] sonra kengeşin[2] toplanması, Melikşâh'ın tahta çıkması, Nizam'ül-Mülk'ün[3] Melikşâh ile görüşmesi ve Kutalmış oğullarının[4] salıverilmesidir:

---

[1] Harezmî Yusuf tarafından yaralanan Sultan Alp Arslan, dört gün sonra 24 Kasım 1072'de ölmüş ve *Merv* şehrinde toprağa verilmiştir. Sultan Alp Arslan, ölmeden birkaç gün önce şu vâsiyetlerde bulunmuştur:
- Melikşâh, Büyük Selçuklu tahtına geçirilecek…
- Nizâm'ül-Mülk, Melikşâh'ın veziri olarak kalacak…
- Oğlu Ayaz'a, kendi babası Çağrı Bey'in mülkü ile 500 bin altın (dinar) verilecek…
- Ağabeyi Kavurt'a, Fars ve Şiraz ile belirlenecek miktarda para verilecek ve eşi Seferiyye Hatun ile evlendirilecek. (SEVİM, A., MERÇİL, E., Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilât ve Kültür, s.74.)

[2] [K e n g e ş] Kurultay.

[3] Büyük Selçuklu veziridir. Ortaçağ Türk-İslâm dünyasının en başarılı devlet adamlarındandır.

[4] Kutalmış'ın dört oğlu vardır. Bunlar Mansûr, Süleyman, Alp-İlek ve Devlet'tir. (SEVİM, A. Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah, s.22.)

I.

Aksakallar emriyle Alp Arslan oğuşunu,[5]
Oğuz toyu kengeşte, birer birer topladı.
Kutsadılar algışla[6] güneşin doğuşunu,

Alp-Erenler seyirde, yere mızrak sapladı;
İki başlı kartal tuğ, mavi göğü kapladı.

Nizâm'ül-Mülk söyledi: *Yediğimiz bu vurgun,*
Düşürmemeli bizi, târih önünde yorgun!
Alp Arslan'ın er balası, bahadır Arslan Argun,[7]

Melikşâh'ın önünde huzuru dizlemeli;
Ayrı baş çeken göğsü, ok ucu yüzlemeli!

Alp Arslan balası Tekiş[8] birden doğruldu;
Söz aldı sözüne, rahat yerden doğruldu:
Alınan karar ne gün kineşildi,[9] *yoğruldu?*

---

[5] Aile. Melikşâh, Sultan Alp Arslan'ın 10 oğlundan biri olup, diğerlerinin adları ise, sırayla 'Ayaz, Togan-şâh, Tekiş, Tutuş, Arslan Argun, Böri Pars, Kıpçak, Alp Melik ve Tuğrul' idi. Sultan Alp Arslan'ın ayrıca Sâra ve Âişe adlarında iki kızı bulunuyordu. (KOCA, S., Gazi Türkiyat 2007/1, s.12.)

[6] [A l g ı ş] Yakarı. Dûa.

[7] Bazı kaynaklarda Sultan Alp Arslan'ın oğlu olduğu beyân edilirken, (Ahbârü'd-devleti's-Selcûkıyye, s.38. Çev. Lügal, N.; YİNANÇ, M. H., Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Cilt I, s.188.) diğer bazı kaynaklarda ise kardeşi olduğu beyân edilmiştir. (SEVİM, A., MERÇİL, E., Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilât ve Kültür, s.73.)

[8] Sultan Alp Arslan'ın oğullarındandır.

[9] [K i n e ş m e k] Müzâkere etmek, tartışmak.

Atamızın hakkına bunu soramaz mıyız?
Oğuz toyu kengeşte söze duramaz mıyız?

Durulur, dedi Ayaz,[10] *boynumu vuran kılıç,*
Benim Melikşâh için kınında duran kılıç...
Ak alnımın üstünde töre, tuğ, Kur'an, kılıç,

Melikşâh yaşça benim küçüğüm olsa bile;
Benden evvel göçecek göçüğüm olsa bile...

Nizâm'ül-Mülk söyledi: *Yer vermemeli hırsa,*
Söze duracak olan dönüp bakmalı harsa...
Tutuş'a, Toganşâh'a, Kıpçak'a, Börü Pars'a[11]

Emin bildiklerini, öğütleyenlerdenim;
Nice çorak toprağı söğütleyenlerdenim!

Tekiş,[12] *taht Melikşâh'ın, uluyu say, ceddi bil!*
Alp Arslan, Melikşâh'ın atını da yeddi[13] *bil!*
Dahası sözüm olmaz, bir kez olsun haddi bil!

---

[10] Sultan Alp Arslan'ın oğludur.

[11] Sultan Alp Arslan'ın oğullarıdır.

[12] Sultan Alp Arslan'ın oğludur; Belh ve Toharistan bölgesini yönetmekte idi. Melikşâh, Rey şehrini ziyarette Türk kıyafeti giyen Selçuklu Ordusu'ndaki 7 bin kişilik Ermeni askerî birliğini, ordudan ihraç etti. Bu Ermeniler, daha sonra Tekiş'e (Tökiş) giderek, O'nun ordusunda yer almak istediklerini beyân ettiler. Gelen Ermeni birliği ile güçlenen Tekiş, Melikşâh'a isyan ederek taht iddiasında bulundu. (SEVİM, A., MERÇİL, E., Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilât ve Kültür, s.114.)

[13] [Y e d m e k] Çekip götürmek.

Yüz bin düşmandan yeğce, hırsının kördüğümü;
Kısaca özetledim, Râdgân'da gördüğümü[14]*...*

Nizâm'ül-Mülk doğruldu, Ayaz'a varak[15] serdi,
Dedi: *Oku kengeşe, atanın nedir derdi?*
Kengeşte bulunanlar, Ayaz'a kulak verdi:

'Kut, Tanrı'nın lûtfudur, benden de alacaktır;
Ben ölürsem tahtımda, Melikşâh kalacaktır!'[16]

Söze vardı Melikşâh: *Ay misâli dolduğum,*
Beyini, beyceğini yüzer biner bulduğum,
Cevher süslü tahtına yeni konar olduğum,

Tanrı, bereket versin yerine, yöresine;
Uymazsam kirişleyin, kutlu Türk Töresi'ne...[17]

---

[14] Sultan Alp Arslan 1066 yılında Râdgân'a gelmiş, burada devlet büyüklerini ve komutanlarını bir araya toplamış, Melikşâh'a sadakât andı içtirmişti. Sonra ata bindirdiği veliaht Melikşâh'ın önünde yürümüş ve bütün Selçuklu yurdunda Melikşâh adına hûtbe okunması buyruğunu vermişti. Melikşâh'ı çeşitli mücevherâtla süslü altun bir taht üzerine çıkartan Sultan Alp Arslan, hazır bulunanlara Melikşâh'a ikinci kez sadakât yemini ettirmişti. (KAFESOĞLU, İ., Sultan Melikşah, s.5.)

[15] [V a r a k] Farsça kökenli, yaprak anlamında bir sözcüktür. Günümüzde kıymetli kâğıt anlamıyla *'evrak'* şeklinde kullanılmaktadır.

[16] Sultan Alp Arslan, Malazgirt savaşından az önce eşine ve vezir Nizâm'ül-Mülk'e ayrı ayrı yazdığı mektuplarda bu siyasî vasiyetnâmesini şu şekilde belirtmiştir: *'Ben düşmana karşı yürüyorum. Sağ kalırsam bu, Tanrı'nın lütfudur, şehit olursam rahmet ondandır. Benim yerime geçecek olan oğlum Melikşâh'tır.'* (KAFESOĞLU, İ., Sultan Melikşah, s.6.)

[17] Nizâm'ül-Mülk, genç meliğin vâsisi ve veziri olarak hemen harekete geçti; tahta çıkış töreni için gerekli hazırlıkları kısa sürede tamamlayıp, büyük devlet adamları ve komutanların huzurunda Melikşâh'ı

Tekiş oldu, kengeşten ayrılanın başında,
Kıskançlığın karası, çatılmıştı kaşında...
Kesilen kurbanlarda, kara kazan aşında,

Türlü türlü sofrada, boğumlandı her ülüş;[18]
Saçılırken saçılar[19] inci, altun ve gümüş...
Nizâm'ül-Mülk söyledi: *'Her işte, Hâkkı gözet!*
Adalet ile hükmet, ilimden, ustan söz et!
Budur elbet Selçuklu sultanlığında izzet...'

Melikşâh, taltif[20] üzre yeni hil'ât[21] dokuttu;
Altun sikke bastırdı, hükme hutbe okuttu.

Selçuklu tahtına oturttu. Bu törende Nizâm'ül-Mülk, tören idare âmiri olarak, *'Konuş ey Sultan'* dedi ve ilk sözü Melikşâh'a verdi. Melikşâh da, *'Sizlerin büyükleri benim babam, ortancaları kardeşim, küçükleri de oğullarımdır. Ben, ancak sizlerin haber ve bilgileriniz dâhilinde olan şeyleri yapacağım'* dedi. (KOCA, S., Gazi Türkiyat 2007/1, s.17.)

[18] [Ü l ü ş] Oğuz boylarında, şölenler için kesilen hayvanlardan, boylara ayrılan et hissesini ifâde eder. Ülüg ve Ülüş kelimeleri Türkçe ülemek (dağıtma, paylaşmak) veya üleşmek fiillerinden yapılmış bir isimdir. Pay, hisse, nasip, kısmet demektir. Tanrı ülüg bağışı ile Türk ülkesinde bolluk ve bereketi artırır, Türk Kaganı'na iktisadî güç kazandırır.

[19] [S a ç ı] Şölenlerde ve zaferlerde dağıtılması gelenek hâline gelen inci, akçe vs gibi şeylerdir.

[20] [T a l t i f] Gönül okşama. Ödüllendirme.

[21] [H i l ' a t] Hükümdârlığın maddî alâmetlerindendir; üzerine hükümdarın ad ve lâkabların işlenmiş bulunduğu, sembolü olan, kaftan şeklinde imâl edilen elbisenin adıdır. Hil'at kelimesi yalnızca elbiseyi değil, kemer, kılıç ve benzeri kuşam malzemesi ile at eğer takımı gibi şeyleri de kapsamaktadır.

II.

Sultan Melikşâh dedi: *'Daha yaşım on yedi,*
Ak koçun kayalara tosladığı çağdayım.
Bir yanım ateş topu, bir yanım mirasyedi,

Kocaların başımı, usladığı çağdayım;
Kömenlerle[22] *bezeyip süslediği çağdayım.*

Alaz tutmuş göğsümde, tuğyana meyilli yurt,
Emrimde tunç pazılı, pusatlanmış nice kurt!
Tahtıma göz dikmişse öz amcam Arslan Kavurt,[23]

Hangi uğraş üzere terlemeli bilinmez;
Hangi koyak sırtını erlemeli bilinmez.'

[22] [K ö m e n] Hayâl.

[23] Sultan Melikşâh'ın hükümdarlığına kardeşi Ayaz'dan gelmeyen tepki, amcası Kirman Meliki Kara Arslan Kavurt'tan geldi: Melikşâh, Nişâpûr'da devlet işlerini düzene koyduktan sonra amcası Kavurt'a bir mektup yazarak, babasının ölümünü, siyasî vasiyetini ve kendisinin de tahta çıkış haberini bildirdi. Kavurt cevap olarak, *'Ben büyük kardeşim. Sen küçük oğulsun. Ben, senden daha çok kardeşim Sultan Alp Arslan'ın mirasına lâyığım'* diyerek, Melikşâh'ın sultanlığını tamamen reddetti. Bunun üzerine Sultan Melikşâh da, amcası Kavurt'a *'Oğul var iken kardeş mirasa konmaz'* şeklinde kesin ve sert bir ifade ile karşılıkta bulundu. Amca ve yeğen arasındaki bu sert tartışmadan sonra Nizâmü'l-Mülk ve Temürel gibi devlet adamları ve komutanlar, araya girip, merhum Sultan Alp Arslan'ın vasiyeti hususunda Sultan Melikşâh ile Kirman Meliki Kara Arslan Kavurt'u uzlaştırmak istedilerse de, bu mümkün olmadı. (KOCA, S., Gazi Türkiyat 2007/1, s.19.)